

Vita Juraga

Zinātniski pamatots bibliotēkdarbs

Elektronisko un iespiesto publikāciju pārpilnībā ikvienas zinātņu nozares pārstāvim, arī bibliotēkām, ir svarīgi īsā laikā iegūt kvalitatīvu un ticamu informāciju, lai atrisinātu kādu profesionālu jautājumu. Izmantojot bibliotēku informācijas resursus, ir iespēja atrast zinātniskas publikācijas, piemēram, izsmelošu rakstu, kurā pārlicinoši aprakstīts veiksmīgs problēmas risinājuma paņēmieni. Ja informācija tiek lietišķi izmantota, var runāt par zinātnes atziņu izmantošanu praksē kā jaunu pieeju.

Faktoloģiski pamatotas prakses pamatideja radās medicīnā 20.gadsimta 70.gados. 1972.gadā britu medicīnas pētnieks Arčijs Kohreins (*Archie Cochrane*) aizsāka aktīvas diskusijas par laboratorijās vai slimnīcās veiktiem pētījumiem, kuru rezultāti tiek plaši aprakstīti zinātniskos medicīnas žurnālos, bet netiek izmantoti klīniskajā praksē. A.Kohreins uzsvēra, ka ir svarīgi pacientu ārstēšanā izmantot jaunākās zinātnes atziņas. Medicīnas jomā zinātnisko pētījumu un pieredzes integrācijai angļu valodā tiek izmantots jēdziens "*evidence based medicine*" — zinātniski pamatota medicīna. Latviešu valodā medicīnā tiek izmantots arī termins "faktoloģiskā medicīna".

Kopš 20.gadsimta 90.gadiem faktoloģiski pamatotas prakses principi tika ieviesti ne tikai medicīnā, bet arī izglītībā, lasīt un rakstītprasmes attīstībā (*literacy development*) (6) un citās sociālajās disciplīnās. Bibliotēkzinātnē šīs prakses principus no medicīnas pārņēma un ieviesa Amerikas Savienoto Valstu (ASV) medicīnas bibliotēku darbinieki 20.gadsimta 90.gadu beigās. Šīs pieejas galamērķis, neatkarīgi no pārstāvētās nozares, ir pētījumos pārbaudītu metožu un atziņu ieviešana turpmākā darba optimizācijai.

Zinātniski pamatotajā bibliotēkdarbā izdalāmi vairāki posmi: a) problēmas noteikšana; b) publicētu vai nepublicētu pētījumu par problēmu atrašana; c) pētījumu analīze; d) pētījumu rezultātu ieviešana; e) jaunievedumu efektivitātes vērtējums.

Angļu valodā izmantotajam apzīmējumam "*evidence-based librarianship*" vai "*evidence-based information practice*" latviešu valodā nav pieņemta un apstiprināta gramatiski un literāri pareiza ekvivalenta, taču latviski to varētu tulkot kā "zinātniski pamatots bibliotēkdarbs", "zinātniski pamatota prakse".

Zinātniski pamatotā bibliotēkdarbā ikdienas jautājumu risināšanā izmanto pētījumos apstiprinātas atziņas, kas iegūtas, risinot līdzīgas problēmas citās bibliotēkās vai pat citās nozarēs. Šādu darbu var uzskatīt par "bibliotēkāra pilnveides līdzekli, uzdodot jautājumus, rodot atbildes, tās kritiski vērtējot un gūtās atziņas ieviešot ikdienas darbā" (6). Zinātniski pamatotas prakses pamatideja ir iedrošināt bibliotekārus ne vien lasīt akadēmiskās publikācijas, bet arī pārbaudīt praksē tajās paustās idejas, veikt pētījumus un dalīties pieredzē par darba uzlabošanu. Zinātniski pamatota prakse ietver pēc iespējas lielāka skaita publicētu vai nepublicētu pētījumu apzināšanu un to rezultātu analīzi, lai iegūtu pārbaudītus ieteikumus.

2001.gadā Šefildā, Lielbritānijā, notika pirmā zinātniski pamatotam bibliotēkdarbam veltīta starptautiska konference. Šādas konferences notiek ik pēc diviem gadiem: 2003.gadā Edmontonā (Kanāda), 2005.gadā Brisbenā (Austrālija), 2007.gadā Ziemeļkarolīnā (ASV), bet 2009.gadā konferenci organizēs Karolīniskas institūta Universitātes bibliotēka Zviedrijā (*Karolinska Institutet University Library*). Viens no galvenajiem mērķiem ir vienotu pierādījumu principu izstrāde un apspriešana. Latvijā tiek veikti lietišķi pētījumi gan bibliotēkās, gan izglītības iestādēs. To rezultāti visai reti tiek aprobēti bibliotēku darbā. Organizējamās diskusijas par zinātnisku atziņu ieviešanas nepieciešamību bibliotēkās.

Skaitliski ievērojama teorētisko un lietišķo bibliotēkzinātnisko pētījumu bāze — galvenokārt bakalaura un maģistra darbi — rodama Latvijas Universitātē. Kāda ir šo pētījumu nozīme un izmantojamība?

Pētījumi dalāmi kvalitatīvajos un kvantitatīvajos. Kvalitatīvo pētījumu autori interpretē respondentu atbildes, mēģinot izprast cita cilvēka priekšstatus par realitāti vienā vai vairākos aspektos. Kvantitatīvo pētījumu autori pēc respondentu atbildēm mēģina konstatēt vispārīgas likumsakarības. Kvantitatīvā pētījumā iegūst izpratni par kādā procesā iesaistīta cilvēka rīcību un viņa motīviem. Kvantitatīvās metodes priekšrocība ir precīzi izmērāmu datu analīze, manipulācijas ar datiem, parādot viena fakta ietekmi uz otru.

Bibliotēkām ir viegli iegūt informāciju, atliek tikai uzlabot informācijpratību un novērst valodas barjeras.

Publikācijas iesaka analītiski vērtēt pēc šādiem pamatkritērijiem: pētījuma mērķis, problēma, hipotēze, informācija par datu vākšanu un analīzi, izmantotie informācijas avoti, pētījuma rezultāti. Gala vērtēšanas kritēriji ir:

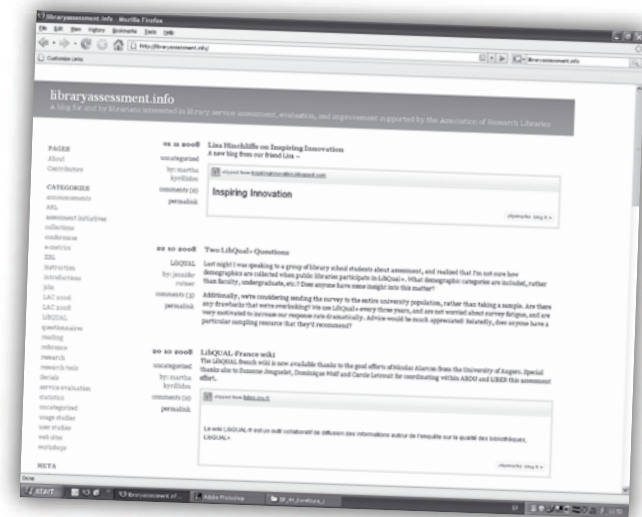
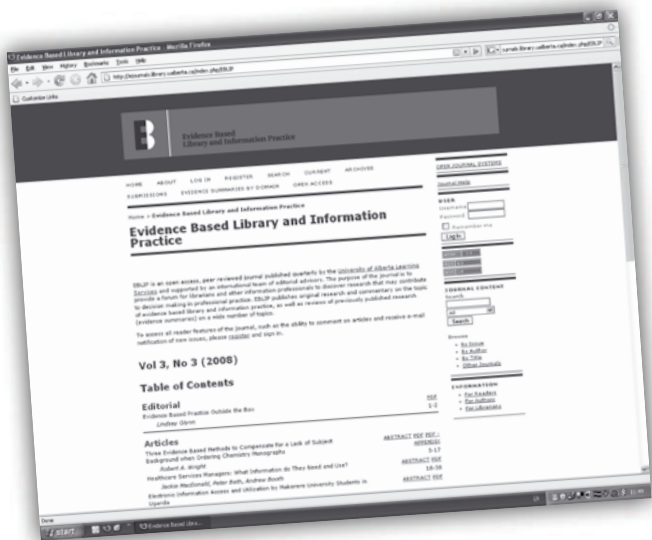
- a) pētījuma atbilstība izvirzītajam uzdevumam;
- b) pētījuma norises un iegūto datu ticamība;
- c) pētījuma piemērojamība ieviešanai praksē.

Zinātniski pamatotas prakses ieviešanu kavējošie faktori

Zinātniski pamatotas prakses ieviešanu visbiežāk kavē nepietiekams finansējums, laika trūkums, bibliotēkāju pārslodze, līdzšinējās prakses efektivitāte, nepietiekama pētījumu bāze, zema pētījumu kvalitāte vai ierobežota pētījumu pieejamība, analītiskās vērtē-

šanas prasmju trūkums, plaša starp zinātni un praktisko darbu (6, 9).

Pieejamības barjeras mazināšanai globālajā tīmeklī izveidots brīvpiekļuves žurnāls "Evidence Based Library and Information Practice" (<http://ejournals.library.ualberta.ca/index.php/EBLIP>), kā arī akadēmisko bibliotēku pakalpojumu vērtēšanai veltīti emuāri: <http://libraryassessment.info>.

Lai veicinātu zinātnisko atziņu ieviešanu praksē, nepieciešama ne vien profesionālo izglītības iestāžu, apvienību, izdevēju un bibliotēku vadības ierosināšana un stimulējošā darbība, bet arī pašu bibliotekāru vēlme profesionāli pilnveidoties. Savukārt pētnieku uzdevums ir informēt profesionāļu sabiedrību par "atklājumiem" vai jauniem pētījumiem, bet praktiķu ziņā ir prast noteikt to kvalitāti un interpretēt pētījumu rezultātus sev noderīgā veidā.

Nobeigums

Zinātniski pamatota prakse ir jauna pieeja, kad zinātnisko pētījumu rezultātus pastāvīgi ievieš bibliotēkās un pārbauda tos praktiskā darbā. Tā būtiski ietekmē arī speciālistu teorētiskos meklējumus, veicina praktiķu un teorētiķu mijiedarbi. Zinātniekiem jā-

rūpējas, lai viņu pētījumi tiktu publicēti un tādējādi sasniegtu nozares profesionāļus, kas savukārt realitātē pārbauda pētījumā pausto apgalvojumu atbilstību patiesībai, kā arī pētījuma autoriem sniegtu savu vērtējumu. Zinātnieku un praktiķu mijiedarbībā tiktu sasniegts svarīgākais mērķis — bibliotēku darba optimizācija, izvairoties no citu bibliotekāru reiz jau pieļautām kļūdām.

Izmantotie informācijas avoti

1. **Baltiņš, Māris.** *Lietišķā epidemioloģija*. Rīga : Zinātne, 2003. 354 lpp.
2. **Bayley, Liz.** Evidence-based librarianship : a personal perspective from the medical/nursing realm. *Library Hi Tech*, 2006, 24 (3), p.317–323.
3. **Booth, Andrew.** Bridging the research-practice gap? The role of evidence based librarianship. *The New Review of Information and Library Research*, 2003, 9, p.3–23.
4. **Booth, Andrew.** Clear and present questions : formulating questions for evidence based practice. *Library Hi Tech*, 2003, 24 (3), p.355–368.
5. **Bradley, Cara.** The E in EBL : finding the evidence to support your practice. *Feliciter*, 2007, 53 (1), p.22–24.
6. **Burns, Roberts B.** *Introduction to research methods*. 5th ed. London : SAGE Publication, 2000. 613 p.
7. **Clyde, Laurel Anne.** The basis for evidence-based practice : evaluating the research evidence. *New Library World*, 2006, 107 (1224/1225), p.180–192.
8. **Eldredge, Jonathan.** Evidence-based librarianship : the EBL process. *Library Hi Tech*, 2003, 24 (3), p.341–354.
9. **Glynn, Lindsay.** A critical appraisal tool for library and information research. *Library Hi Tech*, 2003, 24 (3), p.387–399.
10. **Koufogiannakis, Denise.** Research in librarianship : issues to consider. *Library Hi Tech*, 2003, 24 (3), p.324–240.
11. **Pretty, Heather.** Barriers to evidence-based library and information practice. *Feliciter*, 2007, 53 (1), p.30–32.
12. **Silverman, David.** *Doing qualitative research : a practical handbook*. London : SAGE Publication, 2000. 316 p.
13. **Strauss, Anselm L.** *Basics of qualitative research : techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks ; London ; New Delhi : SAGE, 1998. xiii, 312 p. : ill.

